

บทความพิเศษ

งานอาสาสมัครกับการพัฒนาชนบทไทย

ปัจฉิมปาฐกถาก่อนจากประเทศไทย

โดย ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์

บรรยายเมื่อวันอาทิตย์ที่ 3 ตุลาคม 2519

ณ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย

ในพระบรมราชูปถัมภ์

ในที่นี้จะพูดถึงเรื่องบางอย่างที่รู้และคิด เพื่อเอามาพิจารณากัน ในเบื้องต้นนี้อยากจะอธิบายความคิดของตนเองที่ว่า (1) ทำไมจึงต้องมีการพัฒนาชนบท (2) ในด้านเอกชนและรัฐบาล เน้นที่เอกชนได้มีการทำอะไรไปบ้าง (3) ความมุ่งหมายในการชุมนุมสัมมนาครั้งนี้ ควรจะคิดถึงอะไรบ้าง ในขณะที่เรามีหน่วยอาสาพัฒนาทั้งไทยและต่างประเทศ รวมทั้งอาสาสมัครไทย ที่ทำงานในต่างประเทศและหน่วยราชการ เราควรจะทำอะไรร่วมกันหรือไม่

1. ในตอนที่หนึ่ง ว่าด้วยความจำเป็นในการพัฒนาชนบท งานในช่วง 30 ปีของผมที่ผ่านมา เราได้ทำงานด้านการพัฒนาชนบทอย่างไร นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เสร็จใหม่ๆ นักเรียนไทยที่ไปเรียนในต่างประเทศและในประเทศเริ่มมีบทบาทในการเข้ารับราชการในฐานะต่างๆ เพื่อทำงานสนองพระเดชพระคุณของชาติ ขณะนั้นขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค การบริหารราชการหลังสงครามโลกไม่ถูกต้อง มีการให้อภิสิทธิ์แก่คนบางคน เช่น การตั้งสำนักงานข้าวควบคุมการส่งออก มีการให้อภิสิทธิ์แก่ผู้มีอำนาจทางการเมือง เป็นของไม่ถูกต้อง ทางด้านเศรษฐกิจมีความยุ่งเหยิงพอใช้ แม้แต่การแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ เงินไทย ขณะนั้นมีอัตราแลกเปลี่ยนหลายอัตรา มีการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินก็จริงแต่ไม่มีประสิทธิภาพ ด้านการค้าก็มีอุปสรรคมาก ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ด้านการคลัง งบประมาณสมัยนั้นไม่เป็นงบประมาณ เป็นการคาดการณ์ล่วงหน้าเล็กๆ น้อยๆ รัฐบาลส่วนใหญ่ไม่มีรายได้จากภาษีอากร มักจะใช้วิธีกู้เงินมาเป็นเกณฑ์ บางคนอาจจะไม่เชื่อ แต่สามารถไปดูสถิติได้ เช่น รัฐบาลใช้เงิน 100 ต้องกู้เงินถึง 50 สถิติการค้าระหว่างประเทศก็ไม่มี ไม่ทราบว่ามีปีไหนจะค้าอะไรเท่าใด เช่น สถิติการค้าปี 1946-47 กว่าจะออกมาถึงปี 1952 ใช้เวลานานหลายปี จึงจะมีสถิติออกมา อย่างนี้จะไปใช้วัดในการวางนโยบายทางด้านเศรษฐกิจได้อย่างไร เราเก่งทางประวัติศาสตร์มากกว่าที่จะเก่งทางสถิติ แม้แต่บัญชีการ

ใช้เงินและรับเงินของรัฐบาลก็ใช้เวลาประมาณ 5 ปี ถึง 10 ปี กว่าที่จะออกมา แสดงว่าไม่มีการควบคุมการคลังของรัฐบาลเลย ที่กล่าวนี้ไม่ได้พูดถึงสภาพการณ์ของบ้านเมืองว่ายากจนประการใด ถนนหนทางที่จะมีไปชนบทสำหรับอาสาสมัครรุ่นที่ใหม่ ๆ จากต่างประเทศ อาจจะเห็นว่าถนนหนทางดีพอสมควร หรือแม้แต่คนหนุ่มคนสาวในเมืองไทย อาจจะคิดว่ามันมีมาอยู่หลายปีแล้ว ความจริงไม่ใช่ แม้แต่ในปี 1954-55 แม้จะมาชยันนาท ถ้าไม่มาทางเรือต้องใช้ถนน พวกเราทั้งหลายเวลากลับถึงบ้านกลายเป็นฝรั่งหมด เพราะเหตุว่าศีรษะแดง เนื่องจากถนนเป็นลูกรัง มีฝุ่นมาก ไม่ได้รับการซ่อมแซม

2. สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาของบ้านเมืองในขณะนั้น เพราะฉะนั้นพวกเพื่อนผม ตัวผมเอง จึงมาร่วมกันทำเพื่อจะแก้วิกฤติที่เกิดขึ้นหลังสงครามพยายามแก้ไขระบบบริหารที่ไม่ได้ให้มันดีขึ้น ทั้งในด้านวิชาการ คือสถิติ ในด้านการบริหารการงานและการบัญชี พยายามที่จะสร้างถนน สร้างเขื่อนเจ้าพระยาเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการระดมกำลังไปสู่การชลประทาน ได้พยายามสร้างการคมนาคม รถไฟ ท่าเรือ และถนน ให้เรียบร้อย ทางประโยชน์แต่ก่อนภายในกรุงเทพฯ จากจุดหนึ่งซึ่งยังเล็ก ขณะนั้นไปยังอีกจุดหนึ่งต้องใช้เวลา 5 วัน ก็พยายามให้ใช้เวลาอย่างมาก 2 วัน หรือให้ดีกว่า 1 วันถึง นี่เป็นเรื่องที่คนรุ่นผมพยายามทำให้เกิดขึ้น ส่วนเรื่องระหว่างประเทศ ท่านก็เห็นแล้วว่าเงินบาทของเรามีเสถียรภาพแค่ไหน ที่เคยมีอัตราแลกเปลี่ยนที่ขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่มา ๆ ทำนองเดียวกันเงินปอนด์ ขณะนี้เราได้แก้ไขให้มีเสถียรภาพที่มีหลายอัตราทำให้มีอัตราเดียวแต่เพื่อนผม คนรุ่นเดียวกับผม ทำมาแล้ว เมื่อถึงเวลาแล้ว ด้วยความร่วมมือของธนาคารโลก ตอนนั้นอยู่ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ได้เสนอรัฐบาลว่าควรที่จะมีการวางแผนพัฒนาที่ถูกต้อง เพราะเหตุว่าคนเราจำเป็นต้องคิดพิจารณาล่วงหน้าว่าควรจะทำอะไรที่เป็นคุณภาพแก่ประเทศชาติ เพราะฉะนั้นจึงได้มีการวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้น สิ่งเหล่านี้เราได้กระทำในปลายปี 1948-50 และเรื่อยมาถึงปี 1950 กว่าเมื่อได้แก้ไข

มาแล้วก็เกิดผลในทางเศรษฐกิจเป็นอันมาก ที่เป็นผลดีก็มี เช่น ก่อนนี้เราต้องพึ่งสินค้าเพียง 3-4 ประเภทเพื่อส่งออก เช่น ข้าว ยาง ดีบุก ไม้สัก เดียวนี้เรามีสินค้าประมาณ 20 ประเภทสำหรับส่งออก สินค้าใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นจากการปฏิรูประบบเศรษฐกิจก็มี ข้าวโพด มันสำปะหลัง กระสอบ เศรษฐกิจของประเทศของคนรุ่นผม ส่วนที่ไม่ดีก็มีเป็นอันมาก

3. ส่วนที่ไม่ดีเป็นเพราะสมัย 1950-60 เรายังคำนวณถึงเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจโดยไม่ได้คำนึงถึงการพัฒนาสังคม เราพิจารณาดูรายได้ประชาชาติในส่วนตัวรวม ถ้าเพิ่มขึ้น 10% เราพอใจมาก ถ้าเพิ่มขึ้น 16% ก็ยิ่งพอใจใหญ่ ถ้าที่ไหนเพิ่มขึ้นเพียง 5-6 เราก็ไม่ใคร่พอใจ แม้จะมากกว่าที่อื่น เราก็ไม่พอใจ เราดูตัวเลขรายได้โดยส่วนตัวรวม บางทีเราก็เผลอไป แม้มันเพิ่มขึ้น 10% ก็จริง แต่ว่าประชากรเพิ่มขึ้นถึง 4% ในกรณีเช่นนี้เป็นข้อที่บกพร่องไม่ใช่แต่จะบกพร่องในประเทศไทยเท่านั้น มักบกพร่องทั่วๆ ไปในโลกที่สาม

4. ข้อต่อไปก็คือ เราไปดูเรื่องเฉลี่ย เราไปดูผลของการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้วยการเอารายได้ตั้ง แล้วเอาจำนวนพลเมืองทั้งประเทศหาร เราไม่ได้ดูในรายละเอียด ว่าที่กรุงเทพฯ การพัฒนาเศรษฐกิจทำให้คนแม้แต่ในกรุงเทพฯ มีรายได้เพิ่มขึ้น 20% ต่อปี แต่ในส่วนอื่น โดยเฉพาะทางอีสานภาคใต้ บางทีเขาอาจจะติดลบด้วยซ้ำ ติดลบก็เพราะเขาทำมาหากินไม่ได้ เราไม่ได้พิจารณาเหตุในสังคม นั่นก็เพราะเหตุว่าวิธีการพัฒนาของเรา ซึ่งทุกวันนี้ยังมีอยู่ เป็นการพัฒนาแบบที่ภาษาเศรษฐศาสตร์เรียกว่า Macro คือดูอย่างหยาบๆ เราไม่ได้ดูลึกไปในส่วนละเอียด เพราะฉะนั้น ถ้าเราสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับคนทั่วๆ ไปขึ้นมา เช่น ถนน ในการสร้างถนนก็มีคุณค่าสำหรับชาวชนบทที่อยู่ในที่ที่แต่ก่อนไม่มีถนน เดียวนี้มีถนน แต่คนที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดก็คือ พวกชาวกรุงเทพฯ หรือภาคกลาง หรือแม้แต่ชาวท้องถิ่นที่มีเงินมากกว่าคนอื่น ที่มีสติปัญญามากกว่าคนอื่น สามารถที่จะใช้ถนนนั้นประกอบกิจกรรมของเขา นำเอาพืชผลของชาวบ้านออกมาสู่ตลาด และได้

ถ้าไรมากกว่าคนที่ทำงานอยู่ในนั้น นี่เป็นสิ่งที่ตอนหลังเราคิดว่าการพัฒนาที่ว่าจะได้ผลดีก็ตาม ประเทศไทยคุยกับประเทศในเอเชียว่าไม่มีประเทศที่เหนือกว่าไทยแล้วนอกจากไต้หวันและเกาหลีในบางโอกาส เพราะเหตุว่าตัวเลขของเราขึ้นสูงอย่างมาก แต่ถ้าเราดูเจาะลึกเข้าไปในรายละเอียดแล้วจะเห็นว่า เราทำผิดพลาดหลายประการ เนื่องด้วยไม่พิจารณาถึงด้านสังคม เนื่องด้วยไม่มีการพิจารณาอย่างที่ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดกล่าวเมื่อกี้ที่ว่า การพัฒนานั้นคือ ช่วยให้คนเขาช่วยตัวเองได้ ด้วยการศึกษา การอนามัย

5. เราไม่ได้คิดอย่างนั้น เราคิดว่า ถ้าพยายามทำแบบ Free Trade เพื่อป้องกันอิทธิทธิ วางมาตรการทั่ว ๆ ไปแบบที่เรียกว่า พื้นฐาน infrastructure แล้วมันจะได้ทั่วถึงกัน การค้นหาเป็นเช่นนั้นไม่ มันไม่ทั่วถึง จึงมาคิดว่า จะมีอะไรอีกไหม สิ่งที่เราทำ วิธีการพัฒนาของบ้านเมืองนั้นก็ถูกต้อง ถ้าไม่ทำให้เกิดความยุติธรรมในการประกอบการเศรษฐกิจมันก็มีอิทธิทธิเกิดขึ้น ถ้าไม่ทำให้บัญชีมันดีขึ้น ไม่สร้างถนนให้มากขึ้น ไม่สร้างเขื่อน ไม่สร้างรถไฟ บ้านเมืองก็จะเจริญไม่ได้ แต่ที่สำคัญก็คือ การเฉลี่ยรายได้ให้ทั่วถึงกัน และการพัฒนาทางสังคม เฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาตัวบุคคล ด้วยเหตุฉะนั้น แม้ในสหประชาชาติเวลาเขาวางแผนให้ประเทศต่าง ๆ เกิดการพัฒนา ในปี 1960 ก็ยังหลงอยู่ในแง่ของตัวเลขรายได้ประชาชาติของแต่ละชาติ แต่ในปี 1970 สหประชาชาติได้ออกคำประกาศขึ้นใหม่ ซึ่งแสดงถึงรายละเอียดว่า จำเป็นต้องมีการพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาทางสังคมให้เกิดขึ้น ด้วยคำประกาศนี้เป็นเอกสารของสหประชาชาติซึ่งสามารถค้นดูได้

6. ทางด้านประเทศไทยเรา รัฐบาลได้ตั้งหน่วยงานต่าง ๆ ขึ้น เช่น รพช. กรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งมีมานานแล้ว ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้น โครงการพัฒนาชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นปลายปี 1958-59 ก็เกิดขึ้น ซึ่งมีหลักการอย่างเดียวกัน คือ การที่จะไปช่วยเหลืออย่างกว้าง ๆ นั้นใช้ไม่ได้ ต้องช่วยในรายละเอียด สำนักงานเยาวชนแห่งชาติซึ่งเกิดขึ้นทีหลังก็ได้ทำงานในเรื่องนี้

นี่เป็นสิ่งที่รัฐบาลได้กระทำ ซึ่งผมไม่จำเป็นต้องกล่าว แต่สิ่งที่เอกชนพยายามจะทำก็มีอยู่หลายอย่างผมจะกล่าวถึงสิ่งที่ผมได้เกี่ยวข้องอยู่ 3 โครงการ คือ

7. โครงการที่ 1 คือ โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร มีอายุประมาณ 8 ปี ในขณะนี้ โครงการบัณฑิตอาสาสมัครนี้ตั้งใจว่าจะเป็นโครงการที่ให้การศึกษาอย่างเดียว ส่วนการพัฒนานั้นปล่อยให้เป็นเรื่องสืบเนื่องต่อไป ทำให้ถึงวางหลักไปในแง่นี้ เพราะเหตุว่าในโลกของประเทศกำลังพัฒนาอยู่ ในขณะนั้นได้มีข้อกล่าวหาว่าอยู่มากกว่า พวกเราที่มีวิชาเรียนกันอยู่ในมหาวิทยาลัยแล้วไม่เคยได้ออกไปช่วยบ้านเมือง หมอกก็ไม่ออกไปชนบท อยู่แต่กรุงเทพฯ วิศวกรก็หายากเต็มทีที่จะออกไป ครูก็ไม่อยากออก บางทีมีชื่ออยู่ในชนบท แต่ตัวอยู่ในกรุงเทพฯ แม้แต่นักเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ ก็ไม่ออกชนบท นี่เป็นข้อเสียหายในขณะเดียวกัน นิสิตนักศึกษาทั้งหลายในขณะที่เราเรียนกันก็มีแต่ความใคร่ที่จะออกไปในชนบท เราจึงท้าทายพวกที่ออกไปในชนบทชนิดที่ไปตั้งค่ายในระหว่างวันหยุดเรียน ทำทายว่าถ้ากล้าดีอย่าไปเป็นกลุ่มซี ให้ไปคนเดียว เรามาอบรมแล้วออกไปคนเดียว ไปฝึกตัวของตัวให้สามารถอยู่ในชนบทได้ แล้วต่อไปก็จะได้ออกไปสู่การบริการบ้านเมืองในชนบท โครงการนี้ต้องการฝึกบัณฑิตอาสาสมัครให้ออกชนบทได้ ในช่วงระยะ 7-8 ปีที่ผ่านมา สถิติปี เฉพาะปีที่ 6 จะเห็นว่าบัณฑิตอาสาสมัครที่ผ่านมาจากโครงการบัณฑิตอาสาสมัครอย่างน้อย 65% หรือ 70% ได้กลับชนบทอย่างเดิม ซึ่งนับว่าเป็นเปอร์เซ็นต์ที่น่าพอใจพอใช้

8. โครงการที่ 2 ที่เกิดขึ้นพร้อมๆ โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร คือ โครงการมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ต่อมาก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ โครงการนี้มีลักษณะผิดจากโครงการบัณฑิตอาสาสมัครก็คือว่า เราต้องการให้ชาวชนบทไม่ได้เป็นผู้รับอย่างเดียว ได้รับความช่วยเหลือก็จริงในตอนต้นๆ แต่ให้ช่วยตัวเองได้ เราถือหลักตามหลัก ดร. James Yen ชาวจีนซึ่งอายุประมาณ 80 ปี แล้วถือหลัก

ในการพัฒนาชนบท 4 ประการ คือ 1. การอนามัย 2. การศึกษา 3. การอาชีพ 4. การช่วยตัวเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นี่เป็นหลักของ ดร. YEN ซึ่งพยายามแพร่เรื่องมูลนิธิบูรณะชนบทไปสู่ประเทศต่างๆ ในเวลานี้มูลนิธิบูรณะชนบทในประเทศต่างๆ มักจะใช้คำภาษาอังกฤษว่า RRM หรือ Rural Reconstruction Movement สำหรับไทยเรา TRRM เรียกว่า Thailand Rural Reconstruction Movement เป็นหน่วยที่ 2 ที่ ดร. Yen ได้สร้างขึ้น หน่วยแรกคือ PRRM หรือ Philippines Rural Reconstruction Movement และหลังจากไทยก็ยังมี RRM ในประเทศต่างๆ อีกหลายแห่ง เช่น กานา โคลัมเบีย แต่มูลนิธิบูรณะชนบทก็มีจุดมุ่งหมายอย่างที่ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดได้กล่าวถึง คือ พยายามให้ชาวชนบทได้ช่วยตัวเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถ้าจะประเมินผลมูลนิธิบูรณะชนบทขณะนี้ ผมยังพูดได้ว่ามูลนิธิบูรณะชนบทยังไม่ประสบผลสำเร็จในจุดมุ่งหมายของเรา เพราะเหตุที่เราดำเนินการอยู่ในชั้นนาท 14 แห่ง อุทัยธานี 1 แห่ง เรายังไม่สามารถที่จะถอนบูรณาการของเราออกจากหมู่บ้านแม้แต่แห่งเดียว เพราะอย่างนั้นจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชนบทอยู่ที่ให้เขาช่วยตัวเองได้ขณะนี้ยังคุยไม่ได้ว่าสำเร็จ แต่เราก็กำลังเรียนรู้ว่าทำอะไรจึงจะให้ชาวบ้านเขาช่วยตัวเองได้ ทำอย่างไรชาวบ้านจึงจะรวมตัวเป็นกลุ่มเป็นก้อนเพื่อช่วยเหลือตัวเอง แล้วเราค่อยๆ ถอนตัวออกมาทีละน้อยแล้วไปทำที่อื่นด้วย แต่เท่าที่ตั่งมา 7-8 ปีนี้ ยังไม่สามารถที่จะกระทำได้

9. โครงการต่อไป คือ โครงการบูรณะชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง นี่เป็นโครงการของ 3 มหาวิทยาลัย ซึ่งหนักไปทางด้านวิชาการมากกว่า เราจับลุ่มน้ำแม่กลอง ซึ่งประกอบด้วย 7 จังหวัด เป็นตัวอย่างในการพัฒนา 3 มหาวิทยาลัยร่วมกันคือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ท่านคงจะเข้าใจแล้วว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นั้นเชี่ยวชาญทางด้านสังคมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยมหิดลเชี่ยวชาญด้าน

การอนามัย ซึ่งมีลักษณะคล้ายๆ กับที่กำลังทำ คือ รวมประกอบด้วยกัน เพื่อให้เกิดหลัก 4 ประการ แล้วเอาไปใช้ แต่จุดมุ่งหมายของโครงการบูรณะชนบทลุ่มน้ำแม่กลองผิดกับจุดมุ่งหมายของโครงการบัณฑิตอาสาสมัครและโครงการมูลนิธิบูรณะชนบทตรงที่โครงการบูรณะชนบทลุ่มน้ำแม่กลองต้องการจะอิงรัฐบาลเป็นหลัก กล่าวคือ 3 มหาวิทยาลัยเป็นผู้ที่จะไปศึกษารายละเอียดในหมู่บ้านต่างๆ ได้มีการทดลองในด้านการปลูกพืช มีการทดลองเอาอาสาสมัครด้านอนามัยไปทำงาน มีการทดลองในแง่ที่ว่าทำอะไรจึงทำให้ประชาชนมีการศึกษาดี และใช้บริการของรัฐอย่างดีด้วย เมื่อถึงขั้นหนึ่ง ขณะนี้ถึงเวลาที่จะนำเรื่องทั้งหลายเหล่านี้ให้กับกระทรวง ทบวง กรม ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงมหาดไทยก็ดี กระทรวงเกษตร ซึ่งประกอบด้วยกรมที่สำคัญๆ เกี่ยวกับที่ดินและน้ำ กระทรวงสาธารณสุขหรือกระทรวงศึกษาธิการเวลานี้เรามีการติดต่อกันอยู่ โดยเฉพาะพยายามที่จะติดต่อกับสำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อจะให้เป็นแกนนำ และเมื่อ 3 มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการไปพอสมควรแล้วก็สามารถจะวางแผนร่วมกับกระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ เพื่อที่จะยกให้กับสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติเอาเข้าไปวางแผนอยู่ในแผนการพัฒนา เสร็จแล้วกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ที่ทำงานร่วมกับ 3 มหาวิทยาลัยขณะนี้นั้นก็จะได้เป็นผู้ดำเนินการต่อไป

10. ทำไมถึงมีความจำเป็นที่ 3 มหาวิทยาลัยจะต้องเข้าไปทำ ทั้งนี้เพราะเหตุว่า การใช้วิชาการเข้าไปดีกว่าการที่เราจะไปเดาเอาว่า ควรจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ เราเข้าไปดูรายละเอียดเลย อีกประการหนึ่งก็คือ เราต้องใช้หลักการว่า เราเข้าไปสนิทสนมกับชาวบ้าน เพื่อที่จะได้รู้ความต้องการของทักษะของชาวบ้านในการที่เขาจะพัฒนาของเขาเอง สำหรับราชการ มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านพอสมควร แต่คิดว่าในการที่อาสาสมัครที่เป็นอาจารย์หรือนักศึกษาก็ดี เข้าไปอยู่กับชาวบ้าน ก็จะได้รับข้อมูลและรายละเอียดมากยิ่งขึ้น โครงการนี้ยังประเมิณผลไม่ได้ เพราะเหตุที่ยังอยู่ในขั้นที่ดำเนินการอยู่

11. นี่เป็นสิ่งที่ผมใคร่จะเรียนว่า ในเมืองไทยเราทำอย่างนี้เพื่อที่จะแก้ปัญหาที่ว่า ทำไมหนอเรามีโครงการพัฒนามาตั้งแต่ 3 โครงการแล้วทำไมบางแห่งจึงได้จนลงไป ทำไมบางแห่งจึงได้รวบจนน่าเกลียด เช่น ในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองที่น่าเอ็นดูในระหว่างที่ผมเป็นเด็ก ๆ อยู่ แต่ในปัจจุบันเป็นเมืองที่น่าเกลียดมากและเป็นพิษเป็นภัยอย่างมาก มันไม่ดีทั้งสองฝ่าย ทั้งในด้านที่จนลงอย่างอีสานก็เพราะเหตุที่เราเห็นแล้วว่า ถ้าไม่ไปพัฒนาในรายละเอียด ในระดับหมู่บ้านหรือ Grass root คงจะเกิดเรื่องแน่ เกิดเรื่องที่ว่าชาวชนบทว่างงาน หาที่ทำกินไม่ได้ ก็ต้องเข้าไปในเมือง ก่อให้เกิดแหล่งเสื่อมโทรมในเมือง เกิดปัญหาความยากจนในเมือง และปัญหาที่สำคัญนั้นจะกระทบถึงปัญหาที่สำคัญในทางการเมืองด้วย คือ ถ้าเราปล่อยให้คนมีมีขึ้นเรื่อย ๆ และปล่อยให้คนจนจนลงเรื่อย ๆ ในไม่ช้าประชาคมที่เกิดเหตุอย่างนี้จะอยู่ได้ด้วยความสงบสุขนั้นหามิได้ มันจะต้องเกิดเรื่องทางการเมืองขึ้นมา และเราก็ไม่ต้องการให้เกิดเรื่องทางการเมืองชนิดนี้เราจึงพยายามที่จะกระทำ ที่พูดมาเป็นเฉพาะสิ่งที่ผมรู้ดี ทางด้านบ้านเมืองก็กระทำอยู่ ทางด้านเอกชนก็ทำอยู่ และมีสิ่งที่จะเรียกว่าแข่งขันกันก็ไม่เรียกเพราะเราร่วมมือกับทางบ้านเมืองอยู่เสมอ และอย่างที่ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดกล่าวเมื่อสักครู่นี้ว่า รัฐบาลจะไปช่วยอยู่ทุกแห่งทุกหน ไม่มีรัฐบาลประเทศไหนจะทำได้ เพราะฉะนั้น เป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัย เอกชน มูลนิธิ ที่จะช่วยเสริมให้กับรัฐบาล โดยไม่ต้องไปแย่งกับรัฐบาล แต่จะร่วมมือซึ่งกันและกัน ในการกระทำเช่นนี้ผมจะยกตัวอย่างอุปสรรคซึ่งมีอยู่หลาย ๆ ประการ

12. ประการแรก อุปสรรคในด้านการบริหาร แม้แต่มูลนิธิฯ โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร โครงการบูรณะชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง ก็มีอุปสรรคนี้ไม่ว่าจะเกิดชุมชนอะไรขึ้นมาที่จะไปทำงานด้วยกัน ทำไปด้วยความลำบาก การบริหารจำเป็นที่จะต้องแก้ไขให้มีประสิทธิภาพ ให้มีความกลมเกลียวกัน ให้มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อกันและกัน

13. ประการที่สอง การที่จะเอาอาสาสมัครเข้ามาทำ หากคนที่มีจิตใจเข้ามาทำและมีความรู้เข้ามาทำนั้นหาไม่ยาก แต่หาคนที่รอบคอบและมีความรู้ประมาณตนหาได้ยากมาก เพราะฉะนั้น ในการพิจารณาคัดเลือกบัณฑิตอาสาสมัครทั้งหลาย เราจึงพยายามคัดเลือกคนที่เรารู้สึกว่าจะไม่ตั้งตัวเป็นเทวดาไปโปรดสัตว์ในหมู่บ้าน ให้รู้จักประมาณตัว อาสาสมัครต่างประเทศก็คงจะไม่ใช่เทวดาฝรั่งไปโปรดสัตว์ เพราะฉะนั้น เราจะต้องเอาคนที่ตั้งใจจริง ๆ ที่จะทำประโยชน์ให้แก่เพื่อนมนุษย์ นี่เป็นหลักการที่พวกเรายึดถือ

14. อุปสรรคอีกชนิดหนึ่งที่ผมอยากจะพูดถึงในตอนนี้อยู่ ซึ่งเกิดเป็นอุปสรรคแก่บัณฑิตอาสาสมัครไทยก็ดี หรืออาสาสมัครธรรมดาก็ดี คืออุปสรรคที่เกิดขึ้นหลังวันที่ 14 ตุลาคม 1973 เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งในครั้งนั้นใคร ๆ ก็ยกย่อนักศึกษา-อาจารย์ว่าสามารถเปลี่ยนแปลงประเทศจากเผด็จการมาสู่ระบบประชาธิปไตย นักศึกษาก็ถูกปล่อยหลังจาก 14 ตุลาคม ไม่เท่าใด ทางรัฐบาลก็ยังอนุญาตให้นักศึกษาออกไปหว่านบ้านหัวเมืองเพื่อไปสอนประชาธิปไตย การสอนประชาธิปไตยนั้นสอนกันไม่ได้มันเป็นเรื่องของปฏิบัติ การที่จะไปสอนประชาธิปไตย โดยนักศึกษานั้นยังไม่น่ากระทำให้ใหญ่เพราะพอนักศึกษาไปถึงหัวบ้านหัวเมือง ไปพบความอยู่ดีธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไปดูความบกพร่องของข้าราชการ การไม่รู้จักรประมาณตนทำให้นักศึกษาเที่ยวได้ไปด่าคนนั้นคนนี้ ไปตำหนิติเตียนระบบการปกครอง ไปตำหนิติเตียนนายทุนศักดินา ชุนศึก กระทั่งปฏิกริยาของข้าราชการโดยทั่วไป และปฏิกริยาของประชาชนโดยทั่วไปก็เกิดขึ้น ชาวบ้านชาวเมืองนั้น ขณะที่นักศึกษายังมีฤทธิ์อยู่เขาว่าดีเหมือนกัน กับผู้ใหญ่บ้านคนที่เขาไม่ชอบ เมื่อไปด่าผู้ใหญ่บ้านคนนั้น เขาก็ชอบแต่ว่านักศึกษาไปอย่างมาก 2-3 สัปดาห์ พอกลับมาแล้วผู้ใหญ่บ้านก็ยังอยู่ ชาวบ้านก็ยังอยู่ นักศึกษาเหล่านั้นไปทำโทษมากกว่าไปทำคุณ ถึงแม้ว่าจะมีใจสุจริตอย่างเต็มที่ แต่ผมก็คิดว่าบางแห่งไม่สุจริตและไม่รอบคอบ จึงทำให้เกิดปัญหานี้ขึ้น

15. แม้แต่ทุกวันนี้ อย่างพวกบัณฑิตอาสาสมัคร ไปด้วยจิตใจ
สุจริต มีระเบียบวินัยที่จะไม่ไปพูดถึงเรื่องการเมือง ก็ยังมีอุปสรรคอยู่ 2 ข้อ

16. ข้อหนึ่งคือ ในท้องที่ที่ไปปฏิบัติการณ์นั้น อาจจะมีนักศึกษา
ปลอมคนหนุ่ม ๆ สาว ๆ กลายเป็นนักศึกษาไปทั้งนั้น ไม่ว่าจะเข้ามหาวิทยาลัย
หรือไม่ก็ตาม อาจจะไปปลอมไปปลุกกระดม เขาก็เลยเป็นห่วง ต้องคอยดูว่าจะ
เป็นพวกนั้นหรือเปล่า เพราะฉะนั้นการทำงานก็ลำบากมาก

17. อีกอย่างหนึ่งว่า บัณฑิตอาสาสมัครเองไม่ได้ตั้งใจจะไปปลุก
กระดมมวลชน เพราะเหตุที่เราได้พยายามที่จะรักษามาตรการไว้มาก เพราะ
เหตุว่าในโครงการต่าง ๆ ของเรา เห็นแล้วว่า บัณฑิตอาสาสมัครไปอยู่ 7 เดือน
อายุประมาณ 20 กว่าปี จะไปทำอะไรได้ ไปศึกษาเล่าเรียนดีกว่า เพราะฉะนั้น
เราก็พยายามจะให้ระเบียบวินัยมากที่สุด แต่ถึงกระนั้นก็ตาม เนื่องด้วยได้
มีความสนใจไปในทางที่จะแก้ปัญหาของสังคม บางทีเราก็มองไปเราเอา
หนังสือ “อริปไตย” ไปอ่านในชนบท คนที่เขาเห็นว่าเราอ่านอริปไตยเขาก็คิด
ว่าเราเป็นพวกอริปไตย ซึ่งเป็นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา เป็นที่น่าสงสัย บางที
เราติดหนังสือเกี่ยวกับฝ่ายซ้ายเล่มสองเล่มก็เป็นที่ถูกเพ่งเล็ง เพราะฉะนั้น
ในเวลานี้ทั้งโครงการแม่กลองและบัณฑิตอาสาสมัครก็ดี เราพยายามป้องกัน
ไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดเป็นอย่างมาก แต่ก็ยังมีปัญหาอยู่เรื่อย ๆ

18. สำหรับโครงการมูลนิธิบูรณะชนบทนั้น ส่วนมากบูรณาการ
ก็เป็นผู้สำเร็จการศึกษามาหลาย ๆ ปีแล้ว การเข้มงวดกวดขันอย่างที่ได้ทำใน
โครงการบัณฑิตอาสาสมัครและแม่กลองก็ดี ก็อาจจะไม่จำเป็นแต่บูรณาการ
ทั้งหลายก็ยังต้องสำนึกในหน้าที่ของตน อย่ากระทำการอันใดให้เป็นที่ระแวง
สงสัยแก่ชาวบ้านเคราะห์ดีที่เรามี พวก. ท่านอยู่มาหลายปี และรู้จักเราดี
ผมยังหวั่น ๆ อยู่ว่าถ้าท่านเกิดย้ายไปจังหวัดอื่นแล้วใครเข้ามาใหม่จะลำบาก
มาก นี่เป็นสิ่งที่พูดด้วยใจจริง

19. ทำไมเราจึงมาประชุมกันในวันนี้ และขอฝากข้อคิดไว้ในกา
ประชุมวันนี้ด้วย

20. สิ่งที่เราเรียกว่า “อาสาสมัคร” เป็นโรคติดต่อในหลายประเทศ Peace Corp Volunteer เกิดขึ้นทางเยอรมนี ออสเตรเลีย ประเทศต่างๆ ก็มีอาสาสมัครของตนเอง เช่น ไทย เนปาล อินโดนีเซีย บังกลาเทศ เราจึงได้เกิดความคิดขึ้นมาในระหว่างพวกผู้อำนวยการหน่วยงานทั้งหลายว่า เรื่องอย่างนี้น่าจะจัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ความสัมพันธ์ระหว่างอาสาสมัครต่างประเทศกับอาสาสมัครในประเทศของประเทศต่างๆ ก็น่าจะเรียนรู้ซึ่งกันและกันอีกฝ่ายเขาทำอย่างไรกัน และเราจะได้ออกว่าอย่างนี้ไม่ได้ เราทำอย่างนี้ดีกว่า ถึงแม้ในประเทศไทยเองก็มีหลาย ๆ หน่วย ควรจะเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพขึ้น สำหรับในเอเชียอาคเนย์ก็เกิดมี IDRC ของแคนาดา ที่สนับสนุนให้มีการศึกษาที่เรียกว่า “Study service” ซึ่งเขาจะประชุมในกรุงเทพฯ เดียวนี้มีหลายประเทศร่วมมือกัน แต่สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นงานใหญ่ก็คือ เกิดขึ้นที่เวียดนาม มีการประชุมอาสาสมัครทั่วโลก อาจารย์ณัฐไชย คุณพูนศรี ก็ไปกับผม เป็นคนไทย 3 หรือ 4 คนผมจำไม่ได้ เป็นการประชุมขนาดมหึมาทั่วโลก การประชุมแบบนี้จะเอาผลเนื้อถ้อยกระทิงความไม่ได้ แต่ก็จุดเริ่มต้นที่จะสร้างสัมพันธ์มิตรต่อกัน เพื่อจะรู้จักซึ่งกันและกันว่าที่นั่นเขามีอะไรกัน หลังจากประชุมผมก็ได้รับจดหมายจากอาสาสมัครหลายแห่ง เช่น จากวอชิงตัน บังกลาเทศ อินโดนีเซีย เราเริ่มมีความสมานฉันท์ระหว่างอาสาสมัครทั้งหลาย ในเดือนธันวาคมนี้อินโดนีเซียเขาก็เชิญพวกเราไป เพื่อจะได้กระชับความสัมพันธ์กัน ร่วมมือกันปรึกษาหารือกัน ในเรื่องต่างๆ นี่เป็นจุดเริ่มต้นอันดี

21. เวลาเรามีการสัมมนาบัณฑิตอาสาสมัคร เราก็ได้เชิญอาสาสมัครต่างประเทศไปร่วมด้วย แต่น้อย และเป็นเรื่องเฉพาะของบัณฑิตอาสาสมัครเสียมากกว่า จึงเสนอว่า เราน่าจะพิจารณากันให้มากกว่านี้ เราจะร่วมกันได้อย่างไร จึงเสนอว่า เราน่าจะพิจารณากันให้มากกว่านี้ เราจะร่วมกันได้อย่างไร เรามีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน พูดภาษา มีความคิด

อันเดียวกัน เห็นพ้องต้องกัน แต่มาจากที่ต่าง ๆ กัน ทำไมเราจะสนิทสนมกันมากไม่ได้ เริ่มตั้งแต่การอบรมท่านที่เป็นอาสาสมัครต่างประเทศ ก็คงจะต้องมาอบรมในประเทศไทยระยะหนึ่ง เราจะมีโครงการอบรมร่วมกันได้ไหม หรือว่าไม่ได้ หรือมันคนละอย่างกัน เป็นเรื่องที่เราควรจะคิดกัน หวังว่าในที่ประชุมวันนี้เราน่าจะคิดกัน อาสาสมัครไม่ว่าจะมาจากหน่วยไหน เป็นเยาวชนอาสาสมัคร หรืออาสาสมัครต่างประเทศ จะต้องมีการอบรมทั้งนั้น หลักสูตรการอบรมนั้นตรงกันหรือไม่ผมได้รับหนังสือจาก รพช. โดยมีเจ้าหน้าที่ของธนาคารโลก 2 คน เข้ามาคุยเรียกว่า “Professional Training in Rural Development for Thailand” พลิกดูแล้วรู้สึกว่ามีประโยชน์ อย่างนี้แล้วทำไมเราไม่ถือประโยชน์ที่จะมีการอบรมร่วมกัน

22. เรื่องของการเลือกสถานที่สำหรับอาสาสมัครทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ จะมีหน่วยกลางอะไรไหมที่เป็นผู้พิจารณา นี่เป็นทีที่เหมาะสมกับใคร ควรจะอย่างไร นี่เป็นเรื่องที่คิดว่าน่าจะได้รับการพิจารณาหรือถ้าหากมีหน่วยงานกลางในเวลานี้ สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร สอบถามความต้องการไปยังกระทรวงศึกษาธิการ มหาตมไทย สาธารณสุข กรมประชาสัมพันธ์ มูลนิธิชาวเขา แล้วจึงนำเอาเรื่องสถานที่ที่จะไปปฏิบัติการมาพิจารณาโดดๆ ในระหว่างบัณฑิตอาสาสมัคร ทำไมเราจะได้รู้ว่าอาสาสมัครอเมริกัน เยอรมนี ไปอยู่ที่นั่นทำอะไรอยู่ มีบางโรงเรียนขออาสาสมัครทั้งไทยและต่างประเทศเพื่อชื่อเสียงของโรงเรียน อย่างนี้เราควรจะต้องหลีกเลี่ยงหรือไม่ ให้อุบัติความต้องการของการศึกษา หาช่องทางในการประสานงาน ในการปฏิบัติงาน แต่ละแห่งอาจจะแยกกันไปอยู่แต่ในบางแห่งอาสาสมัครต่างประเทศร่วมกับอาสาสมัครไทยก็จะได้เกิดผลมากกว่างานทั้งสองคน ไม่ใช่ 1+1 เป็น 2 กลับกลายเป็น 3 เช่น พัฒนาชนบทชาวเขา เราน่าจะร่วมมือในการปฏิบัติงาน รวมทั้งเราอยากจะรู้ว่าคนไทยที่อยู่ในต่างประเทศเป็นประโยชน์หรือไม่ เขาใช้เราอย่างไร คุณณรงค์ ซึ่งไปอยู่ในต่างประเทศคงจะ

บอกเราได้ เราควรจะทำสักเลี้ยวหรือไม่อย่างไร บัณฑิตอาสาสมัครที่ดี หน่วยพัฒนากรมอื่น ๆ จะส่งคนไปต่างประเทศจะเป็นประโยชน์หรือไม่

23. สิ่งที่เราจะเรียนรู้ประสบการณ์ของแต่ละคนมีแน่ ทางอเมริกา มีหนังสือและส่งหนังสือมาให้ ทำให้เรารู้จักซึ่งกันและกัน จะเป็นประโยชน์ไหม? อังกฤษ อเมริกา เราน่าจะมีความสมานฉันท์กันพอสมควร ถ้าหากพวกท่านกลับมาเมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง องค์การที่เกี่ยวกับอาสาสมัครน่าจะได้อะไรมาสนใจกับท่าน ยกตัวอย่างเช่น

24. คนหนึ่งชื่อ สก๊อต แม็กแนบ เป็นนักเรียนแล้ว จบไปแล้ว กลับไปอเมริกา แต่งงานแล้วกลับมาทำวิจัยที่นี่ ก็เข้ากับบัณฑิตอาสาสมัครได้ดี ก็หวังว่าท่านทั้งหลายที่เป็นชาวต่างประเทศก็คงจะมีความสมานฉันท์กับเรา และหวังว่าถ้าเราไปต่างประเทศก็คงจะพบคนที่มินิสมัยในคอ ประสบการณ์อย่างเดียวกัน ถ้าเรามีทะเบียนรายชื่ออาสาสมัครต่างประเทศที่เคยเข้ามาทำงานในประเทศไทย ก็คงจะเป็นประโยชน์ ผมก็อยากจะพูดให้ท่านทั้งหลาย ช่วยกันคิดในการประชุมกลุ่มของท่าน แล้วนำมาเสนอให้เรารู้ว่า เราควรจะทำร่วมกันอย่างไร?

เอกสารอ้างอิง

“ทัศนะทางการพัฒนาและจริยธรรม ป่วย อังภาภรณ์.” กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2559.

“วารสารเนื่องในโอกาสครบรอบวันก่อตั้งสำนักบัณฑิตอาสาสมัครครบ 15 ปี” (2527). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

“สรุปการสัมมนาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างอาสาสมัครไทยและอาสาสมัครต่างประเทศและการพัฒนาชนบท” วันที่ 3-4 ตุลาคม 2519 ณ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ฝ่ายน้ำล้นจังหวัดชัยนาท.